

Gorazd Stariha

»Eins, zwei, inu preden bom rekel drei te mora hudič uzet!«

Nekaj zgodb o zakonskih umorih iz predustavne dobe v deželi Kranjski

STARIHA Gorazd, dr., arhivski svetovalec,
Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj,
Savska cesta 8, SI-4000 Kranj

343.61:316.62"17/18"

»EINS, ZWEI, INU PREDEN BOM REKEL DREI TE MORA HUDIČ UZET!«

Nekaj zgodb o zakonskih umorih iz predustavne dobe v deželi Kranjski

V časih, ko so bile ženske še povsem družbeno in ekonomske podrejene moškim, so žene kljub neznosnim razmeram v zakonu zelo težko zapustile može, ker same niso imele materialne osnove za preživetje, pa tudi družba bi jih izobčila. Laže je bilo za moža, ker mu je žena morala biti poslušna – to poslušnost je mož lahko zahteval tudi s silo, ker je bil družbeni prag tolerance tu zelo visok. On si je v zakonu, oziroma poleg zakona, lahko dovolil marsikaj, kar si žena ni mogla. Iz brezihodnega položaja, v katerem so se nahajale zlorabljane, pa tudi drugače nezadovoljne žene, so se nekatere skušale izviti z umorom moža. Na drugi strani moški za umor žene skorajda niso imeli vzroka, saj jim je bilo skoraj vse dovoljeno. Zato pa so ubijali žene v pijanosti in v jezi. Pri moških ubojih je tudi veliko več izvršenih dejanj, kot poskusov – ravno obratno kot pri dejanjih, kjer so storilke ženske. V obravnavanih primerih iz 18. in 19. stoletja so ženske največkrat poskušale z zastrupljanjem, moški pa so žene potolkli s fizičnim nasiljem.

Ključne besede: socialna zgodovina, kazensko sodstvo, 18. stoletje, 19. stoletje, družinsko nasilje, umori, uboji, zastrupljanje

STARIHA Gorazd, PhD, Archival Advisor, Historical Archives Ljubljana, Department for Gorenjska, Kranj, Savska cesta 8, SI-4000 Kranj

343.61:316.62"17/18"

“EINS, ZWEI, AND BEFORE I SAY DREI, I HOPE YOU GO TO HELL!”

A few stories about domestic homicide from the pre-constitutional era in Carniola

At a time when women were completely subordinate to men both socially and economically, it was extremely difficult for them to leave their husbands despite harrowing circumstances in the marriage because they had no material means to support themselves and they would also become outcasts from society. It was easier for the husband because the wife had to be obedient – the husband had the right to demand that obedience by force because the corresponding social threshold of tolerance was very high. The husband could afford much in the relationship and beyond it that the wife could not. Some abused and dissatisfied women tried to find a way out of a desperate situation by murdering their husbands. Men, on the other hand, had almost no reason to kill their wives because they could get away with almost everything. They thus killed their wives in drunkenness or in fits of anger. Men also perpetrated more successful murders than attempts at murder – precisely the opposite from women. In the murder cases from the 18th and 19th centuries presented in this article, women most often tried to poison their husbands, while men beat their spouses to death.

Key words: social history, criminal justice, 18th century, 19th century, family violence, murders, killings, poisoning.

V časih, ko so bile ženske še povsem družbeno in ekonomske podrejene moškim, je bilo zelo hudo, če so razmere v zakonu postale neznosne, saj niso mogle zapustiti moža, ker same niso imele materialne osnove za preživetje, pa tudi družba bi jih izobčila. Torej ni ostalo drugega, kot prenašati moževo zlorabljanje v upanju, da bo tega le nekoč konec. Ko mučitelja ne bo več, ko bo odšel, ko bo umrl. In če ni hotel oditi, še manj pa umreti sam od sebe? Je bilo pač treba trpeti še naprej, do svojega groba.

Laže je bilo za moža, prvič ni imel razloga, da bi bil nezadovoljen z ženo, ker mu je tako ali tako morala biti poslušna, in je tudi bila - če ni bila, je poslušnost lahko zahteval na najbolj okrutne načine in družbeni prag tolerance je bil tu zelo visok. On si je v zakonu, oziroma poleg zakona, lahko dovolil vse, česar si žena ni mogla. Lahko je bil pijanec, prešuštnik, slabo skrbel za družino - vse to se je sicer obsojalo, obsodilo pač redko.

Žena je torej morala prenašati moževo tiranijo, nje-mu je pač ni bilo treba. In ko žena po dolgoletnem zlorabljanju ni videla izhoda - je ubila moža! Logično, kajne? Pa vendar ni bilo povsem tako, in kot pravijo sodobne raziskave, tudi danes ni. Ker kdor je navajen trpeti, ta trpi navadno do konca. Za umor hišnega tirana so se prej odločale mlajše ženske, pri čemer ni bila zanemarljiva mladostna nepremišljenost, nenavajenost in nepripravljenost prenašanja neugodja, pa tudi fizična moč.

Na drugi strani moški za umor žene skorajda niso imeli vzroka, saj jim je bilo vse dovoljeno. Zato pa so ubijali žene v pijanosti in v jezi. Pri moških ubojih je tudi veliko več izvršenih dejanj, kot poskusov - ravno obratno kot pri dejanjih, kjer so storilke ženske. To je značilno tudi za današnje čase.¹

Da se žene odločijo za umor soproga, ni vedno vzrok samo njegovo nasilje, ampak tudi naveličanost, navadno precej starejšega moža in pa prisotnost ljubimca. Po neki raziskavi primerov iz šestdesetih in sedemdesetih let prejšnjega stoletja za območje Jugoslavije, je bil glavni motiv ubijalk (morilk) upor proti fizičnemu in psihičnemu maltretiranju moža (ali izvenzakonskega partnerja), temu sledi detomorilstvo, na tretjem mestu pa je želja po osvoboditvi od moža, ki so ga bile naveličane. V vseh primerih so žene imele ljubimce in so hotele zaživeti z njimi, pri tem pa tudi niso hotele izgubiti dobre ekonomske osnove.² Iz primerov, ki sem jih našel v fondu deželnega sodišča v Ljubljani (kjer lahko

sledimo primerom kontinuirano nekako od dvajsetih let devetnajstega stoletja dalje), pa bi bil vrstni red malo drugačen. Daleč na prvem mestu je bilo v tistih časih detomorilstvo. Najprej zaradi veliko hujšega obsojanja nezaželenih nosečnosti kot v novejšem obdobju, po drugi strani pa so se ženske takrat veliko težje odločile za tako korenit upor moški dominantnosti, kot v današnjih časih. Na drugo mesto bi skorajda lahko postavili nestrpnost mladih žensk do mož, ki jih niso nikdar ljubile, ti pa so jih zapostavljali - »devali v nič«. Vendar pa je pri teh sodnih spisih iz preteklosti potrebna tudi previdnost, ker je bila doba zelo tolerantna do »zmernega« nasilja nad ženskami in zna biti, da so v zapisih bolj izpostavljali nezadovoljstvo žensk, kot pa nasilnost moških. Na to vprašanje ta skromni prispevek pač ne more odgovoriti in bo za zadovoljiv odgovor potrebna bolj celovita raziskava. Vendar bomo tudi iz naslednjih primerov videli, da so, kar zadeva žene, še največ poskusov umorov in umor zagrešile mlade ženske, oziroma poročene kratek čas, brez otrok. Pa začnimo.

Arzenik in zdrobljeno steklo

Prvi dve zgodbi izstopata časovno, saj se dogajata dobrih sto let prej kot druge, v prvi polovici 18. stoletja.

Leta 1731, okrog sv. Jakoba, v soboto zvečer, je približno dvajset let stara Maruša postregla možu z zastrupljeno juho. Z njim se je poročila na dan svetega Jurija istega leta, otrok še nista imela. To se je zgodilo na gospostvu Logatec, v vasi Vrhnika. Vdovca je torej poročila komaj tri mesece prej in na vprašanje, zakaj je to storila, je dejala, da zato, ker ga nikdar ni ljubila. On da jo pred drugimi opravljal, da ni dobro postrežen in da ne skrbi za njegove otroke. To da je govoril vsem ljudem, tudi županu Vrhnik. Po njenem vzroku za takšno govorjenje naj ne bi imel, povrh vsega pa ji je še očital, da ima »druge« raje kot njega.

»Rumenega strupa« (arzenika) je kupila za sold, prodajalki pa rekla, da bo za podgane. Vendar strupa očitno ni bilo dovolj, saj je bilo možu samo slabo. Marušo so najprej zasliševali na gospostvu Logatec in nato na deželnem sodišču v Ljubljani (21. 1. 1732). Nazadnje so jo izpustili, in sicer zato, ker se je poravnala z možem, ker je bila že dolgo v preiskovalnem zaporu in ker se je medtem pokazalo, da je v blagoslovljenem stanju.³

Storilka iz naslednjega primera, prav tako Maruša, je bila poročena še najdlje in tudi edina med vsemi ženskimi primeri imela otroke. Zaslišanje je potekalo na gospostvu Ig v maju 1749. Na vprašanje, ali je samska ali

¹ Matjaž Voglar, *Družinski umori v Sloveniji*, v: *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, let. 48, št. 1 (1997), str. 56.

² Slobodanka Konstantinović-Vilić, *Žene ubice*, *Gradina* 1986, str. 140-141.

³ Arhiv Republike Slovenije, AS 307, Deželno sodišče za Kranjsko, (dalje: ARS, AS 307), kazenske zadeve, oznaka spisa No. 37, 1731.

poročena, je odgovorila, da je poročena, vendar si želi, da ne bi bila. Z možem sta bila stara približno trideset let, imela sta dva sina.

Moža Martina je poskusila zastrupiti z zdrobljenim steklom, ki ga je dobila iz okenske šipe. Steklo, bilo ga je za fižol, je zdrobila, ga dala v juho »vulgo Mozhnek«, to postavila v peč in šla na polje. Ko je mož prišel iz gozda, si je postregel sam in se tistega dne ni nič pritoževal ali spraševal, kaj mu je skuhala, slabo mu je postalo šele kasneje.

Mož je na zaslišanju potožil, da mu je že trikrat poskusila zavdati: Najprej z zeljem in fižolom – takrat je bljuval krvavo peno in bil tri dni bolan. Sprva ni vedel, da je zastrupljen, žena mu je to razkrila šele kasneje med prepirom. Drugič mu je zavdala z zastrupljenimi žganci in nazadnje z močnikom.

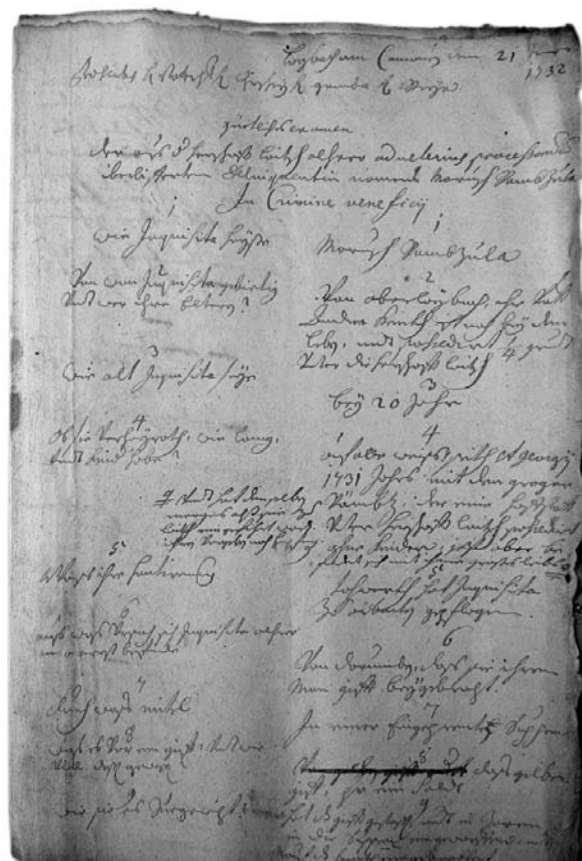
Tast zaslišane je potožil, da snaha njegovega sina ne spoštuje in ne uboga, ga tudi skoraj nikoli ne pokliče po imenu. Da že tri leta redkokdaj jesta skupaj.

Da se zaslišana ne razume z možem, je vedel tudi sosed. Da le redko jesta skupaj, da nista zadovoljna drug z drugim, da naj bi mu tudi enkrat zastрупila žgance, ki so jih pokazali tudi njemu, pa da ne more reči, da je kaj videl. Drugače pa da o tej družini ne ve drugega, ker se ne družijo z njimi.

Zaslišanka je medtem na večkrat ponovljeno vprašanje odgovorila, da je poskušala zastрупiti moža samo enkrat. Potem so jo soočili z možem, ki je ponovil svojo zgodbo in je priznala, da ga je poskušala zastрупiti z žganci, vendar pa ni hotela več priznati, da bi mu zastрупila močnik.

Sodišče je nazadnje sklenilo, da ga je skušala umoriti več kot enkrat in da se njene izjave glede teh poskusov zelo sumljivo razlikujejo – najprej je trdila, da ga je zastрупila samo z močnikom, po soočenju pa da ga je zastрупila samo enkrat prej z žganci. Zaslišanko so nato predali deželnemu sodišču kot pristojnemu, kjer pa se sodba v spisu ni ohranila.⁴

Žrtev naivnega zastrupljanja z zdrobljenim steklom naj bi bil tudi posestnik hube Franc iz Vikrč (Smlednik), star 27 let in poročen s Heleno (21). Junija 1838 je žena nabrala solato v vrtu, jo pripravila in postregla možu v temni kleti. Franc je zapodil vilice v solato, pri žvečenju pa začutil nekaj trdega med zobmi in vprašal ženo, zakaj da je tako slabo oprala solato. Ta se je odrezala: »Če je nočeš jesti, jo bom pa dala dekli ali svinjam.« Nato je

Za sold podganjega strupa je bilo premalo, da bi se Maruša znebila moža (ARS, AS 307, kazenske zadeve, oznaka spisa No. 37, 1731)

hotel videti solato pri dnevni svetlobi, pa jo je takoj vrgla svinjam, vendar je mož solato hitro pobral in videl, da je v njej nekaj kot zdrobljeno steklo. Solato je nesel pokazati sosеду, ki mu je svetoval strokoven pregled in kirurg v Komendi je ugotovil, da je vmes zdrobljeno steklo, to je potrdil tudi lekarnar v Kranju. Mož je sklepal, da ga je žena hotela zastрупiti, ker sta živela v nesoglasju že od začetka. V enem od prepirov naj bi mu tudi zabrusila, da se lahko zgodi, da bo on prej zapustil hišo kot ona. Nadalje se je začel spominjati, da ko mu je postregla s solato, so bila polkna okna v kleti zaprta, da bi jedel v temi, nadalje mu je solato hotela na silo iztrgati iz rok, ko jo je hotel pobliže pogledati in razen njiju pri pripravi in postrežbi solate ni bil prisoten nihče tretji.

Poleg lastne zastrupitve je Franc prijavil tudi pogin svinje, po njegovem kot posledico uživanja solate s steklom. Svinjo so obducirali, vendar sta okrajni zdravnik in konjederec ugotovila, da se je zadušila zaradi pol krompirja v žrelu.

Žena je moževe obdolžitve zanikala in dejala, da je možno, da solata ni bila dovolj oprana ali pa, da sol ni

⁴ ARS, AS 307, kazenske zadeve, oznaka spisa No. 45, 1749.

bila dovolj čista. Da je poskusila solato prej, preden jo je dala možu in tudi kasneje, preden jo je vrgla svinjam in jo nekaj tudi pojedla. Da ne bi vrgla zastrupljene solate svinjam, saj bi jo tako odkrili. Sicer pa je dan za tem dogodkom prav tako postregla s solato trem tesarjem, ki so delali pri njih. Ti trije so dejansko potrdili, da je bilo tudi v njihovi solati nekaj trdega, kot da ni bila dovolj sprana in bi bila v njej peščena zrna, ali pa kot da se sol ne bi bila čisto raztopila.

Nato je prevzela pobudo, češ da bi bil tudi mož lahko dovolj pokvarjen in bi sam kaj dodal v solato, da bi jo lahko obtožil. Označila ga je kot izredno *žlehtnega* in brezumno ljubosumnega, čeprav naj ji ne bi mogel očitati nobenega napačnega koraka. Zato da tudi ne morejo imeti nobenega hlapca pri hiši. Očita ji tudi, da nima otrok. Že leto dni da potrpežljivo prenaša to moževo zlorabljanje in meni, da on v glavi ne more imeti vse v redu, ker da bi drugače ravnal bolj premišljeno.

Župan je povedal, da sta se zaradi nezadovoljstva in razdora med njima zakonca tudi stepla, kriva pa naj bi bila oba. On naj bi bil premalo značajan in ni mogel obvladovati k zlobi nagnjene žene, ona pa naj bi rada videvala mlade fante njenih let, kar pa je bilo njemu trn v očesu. Vendar pa ji ni mogel očitati kekega prepovedanega občevarjanja. Glede zastrupljanja samega je župan menil, da naj bi bilo vse skupaj samo slučaj. Da pač ne gre sumiti, da bi kdo od njiju samo zaradi nerazumevanja drugemu stregel po življenju.

Sodišče je povzelo, da se sicer steklo kot tako ne smatra za strupeno snov, pa tudi svinjam in tesarjem ni bilo nič, ko so jedli enako pripravljeno solato, da gre željo po zastrupljanju bolj pripisati moževemu slepemu ljubosumju in zlobnemu razmišljanju.

Solato so dali tudi kemično analizirati, v njej so našli »zgolj« steklene delce, vendar nikakršnih drugih strupenih snovi. Torej solata ni mogla služiti za umor z zastrupljanjem. Toliko zdrobljenega stekla, kot ga je bilo v solati, pa ni moglo biti nevarno za človeško življenje, ker tudi nihče ne bi mogel pojesti toliko na tak način zdrobljenega stekla, da bi mu to škodovalo. Zadevo so zato vrnili sodišču okrajne gosposke Smlednik, češ da ne gre za poskus zastrupitve.⁵

Ana z Bleda je junija 1841 svojemu možu Francu prav tako postregla solato z neobičajnim dodatkom. Po obedu, ko sta se njegova mati in gostačka odpravili pred hišo počivat, je žena za moža pripravila solato, ki jo je imel zelo rad. Sama je sicer ni hotela jesti, on pa je kot velik ljubitelj te jedi začel pošteno zalagati in takoj

začutil nenaravno vročico. Pogledal je v solato in v njej našel rumena zrna v velikosti peska. Poklical je ženo, ki se je izgovarjala, da se je moralo nekaj primešati, da je bila solata sicer čista in pod pretvezo, da jo bo vrgla svinjam, jo je vzela in vrgla v stranišče. Tudi ta Franc se ni dal odpraviti kar tako, ampak je nekaj solate pobral iz stranišča in tudi on šel soseda vprašat, kakšne barve je strup. Sosed je odgovoril, da rumene, Franc mu je nato pokazal solato ter povedal, kako je bilo. Vendar pa je na ženine prošnje zadevo zaenkrat zamolčal. Popil je veliko vode in bruhal, proti večeru se je počutil že bolje, cel teden pa ni imel teka.

Žena je bila od tega dne dalje kot zmešana, ni hotela povedati vzroka, zakaj je to storila, ampak je venomer ponavljala, da so ji drugi to svetovali. Nato je od vsega hudega tako zbolela, da je prejela poslednji zakrament in bila previdena. Vendar je okrajni zdravnik ugotovil, da kaj posebno bolna naj ne bi bila in tudi res si je kmalu opomogla.

Na zaslišanju je nato povedala, da je stara 25 let, brez otrok in da je o postu leta 1841 na prigovarjanje sorodstva in drugih ljudi vzela Franca za moža proti svoji volji. Ta notranji odpor, ki je bil prisoten že ob poroki, je po njej samo še naraščal iz dneva v dan, ker je v letih starejši mož ponoči »z njo počel gnusne stvari«. To je v njej sčasoma razvilo tako sovraštvo, da ga ni mogla več prenašati. Zlovoljnost in srd sta se zgrnila nad njeno življenje, da je bila že večkrat pred odločitvijo, da skoči v vodo. V želji, da se znebi neznosnega moža, je prišla na misel, da poskusi s strupom.

Na dan, ko so na Bledu podeljevali nagrade za rogato živino, je šla na vodnjak po vodo in na tej poti je srečala sodnijskega pisarja. Med pogovorom ga je zaprosila, da bi ji izdal dovoljenje za nabavo strupa, ne da bi mu povedala, zakaj ga potrebuje. Pisar ji je dejal, da ji list, če ga on napiše, ne bo nič pomagal, da naj se za to obrne na župnika. In res je šla naslednjo nedeljo po maši k župniku v Zasip (k domačemu ni upala, ker se je bala, da jo bo zavrnil) in mu je rekla, da rabi strup za konjske uši in župnik ji je napisal zadevni list. Strup je nato šla iskat v lekarno v Radovljico. Lekarnar, kjer ga je kupila, je tajil, češ da že tričetrleta ni prodal nobenega arzenika. Priznal je šele na tretjem zaslišanju s soočenjem. Sicer pa bi moral dati soglasje za izdajo strupa tudi okrajni komisariat. Komisija v Radovljici, sestavljena iz lekarnarja, doktorja kemije in dveh zdravnikov je ugotovila, da gre za arzenik in sicer za žvepleni (ta je rumen, beli je veliko hujši).

Na preliminarinem zaslišanju na radovljiškem gospostvu je Ana torej priznala načrtovan, zahrbtnen poskus umora.

⁵ ARS, AS 307, kazenske zadeve, F2 – 128/1838.

Mož Franc je bil prepričan, da je žena morala imeti razmerje z nekom in da je bil to vzrok, da ga je hotela umoriti. Že od poroke da mu je bila nenaklonjena in mu ni namenila lepega pogleda. Velikokrat je šla ob nedeljah z doma, menda k staršem, vendar pa je on domneval, da nekam drugam. Kljub temu pa je zaprosil, da bi Ano izpustili in je bil z njo pripravljen ponovno zaživeti v skupnosti, s tem se je strinjala tudi njena tašča.

Šestdeset let stara gostačka je vedela povedati, da se je Ana v mozevi družbi dolgočasila, nikdar se ni zasmejala, malo sta bila skupaj, če pa je kdo drug prišel k hiši pa je bila povsem druga. Franc da je bil dober z njo, da je z njo zelo lepo ravnal. Čeprav je bilo njeno nezadovoljstvo opazno, ni slišala, da bi se kdaj pričkala. Samo enkrat jo je slišala reči njemu, da je vsaka neumna, ki starca vzame. Da bi imela drugega, ni vedela.

Francev brat je omenil govorice, da naj bi si bila Ana pred poroko dobra z nekim bivšim vojakom, ki pa je to zanikal.

Župan je dejal, da se je že na ohceti videlo, da sta se oba poročila proti volji, vendar pa se nista kregala in kazala nezadovoljstva navzven. Njeno obnašanje je bilo v redu, nič je niso opravliali, bila je pridna in delovna, rada doma.

Na deželnem sodišču v Ljubljani so Ano zasliševali od septembra 1841 do aprila 1842. Prijavo je županstvo Bleda prejelo julija 1841 (očitno je Franc šele takrat prijavil zastrupitev, ki se je zgodila že junija). Na tem zaslišanju je svoje priznanje na sodišču pri okrajni gosposki v Radovljici zanikala, češ da v zmedenosti ni vedela, kaj je govorila in kaj je priznala, da je sicer od apotekarja dobila nekaj proti ušem, vendar da tega ni zamešala možu v solato. Mož da bo potrdil njeno nedolžnost, da je ona iz poštene hiše in česa takega nezmožna. Pred poroko da ni imela nobenega ljubezenskega razmerja. Da sicer ob poroki do moža ni čutila ničesar, počasi pa da ga je vzljubila.

Na sklepnem zaslišanju je pokazala »dobro pamet« in prosila, da jo spoznajo za nedolžno.

Sodišče je ugotovilo osnovo za zahrbtni umor, za kar je bil predviden zapor od deset do dvajset let. Otežujoče zanj je bil poskus naklepne umora in zanikanje prvotnega priznanja na drugem zaslišanju v Ljubljani. Olajšujoče pa poprejšnje brezmadežno življenje, ter da je zastrupitev izvedla na tak način, da jo je Franc moral opaziti in je bilo torej njegovo življenje manj ogroženo in da poskus zastrupitve ni pustil na zdravju Franca niti najmanjših posledic. Nadalje so upoštevali tudi mladost in nekaznovanost. Sodišče je zato predlagalo najmanjšo,

desetletno zaporno kazen težke ječe, prizivno sodišče pa naj bi jo pomilostilo še na šest let. Prizivno sodišče je deloma sledilo temu predlogu deželnega in je deset let prisojene ječe zmanjšalo na sedem let. Ocenili so tudi, da je bila Ana zdrava, močna, brez znakov nosečnosti, sposobna prenesti deset udarcev s šibo, težko delo in post. Kazen je nastopila 1. 6. 1842.⁶

Arzenik je bil očitno včasih zelo priljubljen, celo še kot sredstvo proti zastrupitvi, kot bomo videli v naslednji zgodbi. Začelo se je pa tako, da je avgusta 1843 Neža iz Dolenje Radulje (okrajna gosposka Krško) prijavila moža Jožefa, da jo stalno tepe in da je kradel piro in žito v snopih s polja ter tudi njo prisilil, da je kradla z njim. Za to ga je občinski sluga z gradu Radeljca prijel in peljal na zagovor, Jožef je dejanje priznal in žito vrnil. Tej prijavi Neže je sledila hišna preiskava zaradi suma prekrška glede zemljiških dajatev. Pri tem so v njegovi skrinji našli čevljarsko orodje, za lot in pol tobačnega semena (26,25 g), 216 zelenih tobakovih listov, s srebrom okovano sprehajalno palico, gozdni rog in v papir zavit prašek, za katerega se je kasneje izkazalo, da je beli arzenik (pol lota - 8,75 g). Arzenik in Jožefa so odpeljali na okrajno gosposko Krško, kjer je izpovedal, da naj bi arzenik dobil že pred petnajstimi leti od nekega kočevskega krošnjara, ko je bil pri nekom kot šuštar v šteri. Kupil ga je kot sredstvo proti zastrupitvam, ker naj bi mu menda njegovi obrtni tovariši grozili z zastrupitvijo. To sredstvo proti zastrupitvi naj bi imel tedaj neprekinjeno že deveto leto všito v obleko in vedno na sebi, dal naj bi ga tudi ženi Neži, s katero je poročen od leta 1840. Služil pa naj bi ji proti morebitni zastrupitvi, s katero ji je zagrozil gozdni hlapec (s katerim je poprej imela ljubezensko razmerje), če se bo poročila z njim, Jožefom, kar je seveda storila.

Jožef je v nadaljevanju izpovedi zaupal, da mu je v drugem letu po poroki nekega dne po večerji postalo slabo in daj takoj posumil, da ga je žena, s katero sta se večkrat prepirala, z nečim zastrupila. Takoj je hotel mleka, katerega mu je na srečo prinesla sosedka, ki se je ravno takrat nahajala pri njem v hiši. Ko ga je popil, se je »izkotal« in se takoj počutil bolje. Naslednje leto (1842) mu je žena opoldne, ko je prišel s tlake, dala na mizo neko krompirjevo jed, na dnu katere je našel nekaj zrn arzenika. Takoj je začutil bolečine v trebuhu in stekel k sosedu, da je dobil mleka in bruhal. Od tedaj dalje da ima mir pred ženo.

Neža je potrdila, da ji je res tik pred poroko dal nek prah v cunjo zaviti, češ da naj ima to vedno pri sebi, da je to odlično sredstvo proti zastrupitvi. Da pa mu ga je dala nazaj, ko je od nekoga izvedela, da je to zelo močan

⁶ ARS, AS 307, kazenske zadeve, F2 - 1494/1841.

Poizvedba za neznano umorjenko (ARS, AS 307, F2 – 1984/1843)

strup. Trdila je torej, da ga ni mogla zastrupiti. Sosedu sta se spomnili, da je bil hotel mleka od njiju in da sta mu ga dali, nista pa ga videli, da bi nato bruhal, niti se nista spomnili, da bi takrat ženo obdolževal zastrupitve.

Župan je za Jožeta dejal, da je slab človek in še posebej poudaril, kako nečloveško tepe ženo, ki pa da je dobra, samo nezakonskega otroka ima.

Deželnemu sodišču se je po vseh zaslišanjih zdelo še najbolj verjetno, da si je domnevna žrtev zastrupljanja, mož Jožef, to zastrupljanje izmislil iz maščevanja, ker ga je žena Neža prijavila kot tatu. Najbolj je bilo sumljivo to, da je zadevo prijavil šele po dveh letih, tedaj, ko je bil sam naznanjen, pa tudi glede natančnejšega časa domnevne zastrupitve se je zapletal, saj je postavljaval prvo zastrupitev enkrat v prvo leto, drugič v drugo leto zakona in tudi glede druge zastrupitve ni bil gotov. Sicer pa tudi ni bila več mogoča preiskava jedi. Julija 1843 so tako v Ljubljani sklenili, da ni vzroka za kazensko preiskavo.⁷

In ponovno arzenik in nezadovoljna mladoporočenka. Zgodba o poskusu zahrbtnega umora se je začela odvijati povsem slučajno. V Ljubljani so julija 1847 v gostilni Slon prijavili krajo para ženskih škornjev (2 gld) in spodnje kijklje kelnarice (1 gld 30 kr). Teh dveh kraj so hišni ljudje osumili njivsko deklo Heleno ki se je izdajala za samsko, pa se je izkazalo, da je poročena pod drugim priimkom in da je prejšnje leto zapustila moža v Polhovem Gradcu ter mu na račun dote vzela za »odpravnino« sto goldinarjev. Poročila sta se ob po-

stu leta 1845, že štirinajst dni po poroki pa je iz neznanega vzroka začela kazati odpor do moža in pri župniku želela dobiti potrdilo za nabavo arzenika. Ta jo je zavrnil in nazadnje je dobila strup pri zakonskem paru, kjer je služila pred poroko. Natvezila jima je, da imajo voli uši in očitno so takrat uporabljali arzenik tudi za to.

Mož Franc, star 50 let, enkrat zaprt zaradi kraje, je izpovedal, da sta s Heleno po poroki sprva dobro shajala. Kake tri tedne pred veliko nočjo, ko se je vrnil s polja, mu je na dvorišču stopila žena naproti in mu dala hleb kruha, vendar vsega ni pojedel, ampak je spraval ostanek v omaro. Nato sta šla z ženo orat. Po kakšne pol

ure oranja mu je postalo slabo in dvakrat je bruhal. Od tedaj dalje je poležaval in ni bil za nobeno rabo, da je bilo po treh tednih (!) ženi tega že dovolj in mu je rekla, da naj se že končno spravi delat. To ga je razjezilo in je vrgel stol za njo, ona pa je postala zlobna in ni hotela več skrbeti zanj. Kasneje se je z njim pobotala in mu preoblekla posteljo, ker je vedela, da ima v njej skrit robec z denarjem.

Sprva ni posumil na kruh, na to so ga spomnili drugi, ko so mu povedali, da je hotela dobiti arzenik. Sam je menil, da mu je slabo, ker je jedel še topel kruh. Vendar je kruh od takratne peke jedel tudi mali pastir, ki pa mu ni bilo nič.

Župnik je označil Heleno kot zelo v redu, poznal jo je že od prej, ko je služila v njegovi župniji. Mož Franc, vdovec, naj bi po njegovih besedah najprej želel poročiti mlado in bogato, ker pa se to le redkokdaj izide, so mu priporočili vdovo Heleno in v nekaj dneh je prišlo do poroke. Kmalu po poroki je Helena postala nezadovoljna z možem. Župnik jo je povprašal zakaj, pa mu je odgovorila, »da že ve zakaj«. Nekaj dni zatem ga je prosila za potrdilo za nakup strupa »mišnice« za preganjanje uši pri govedu, vendar ji je svetoval, naj jih odpravi drugače. Od takrat dalje je ni več videl in slučajno jo je potem srečal pri Slonu v Ljubljani.

Soseda je izpovedala, da ji je Helena rekla, da z možem ne more več zdržati, da mu nič ne naredi povšeči, da naj tudi z živino ne bi znala ravnati, vendar da kolikor pomni, so bili ljudje z njo zadovoljni, pri njem pa nič ne naredi prav. Da je grozno za umret. Soseda ji je odgovorila, da če misli, da bo mož za večno, da bo mogoče

⁷ ARS, AS 307, kazenske zadeve, F2 – 2149/1843.

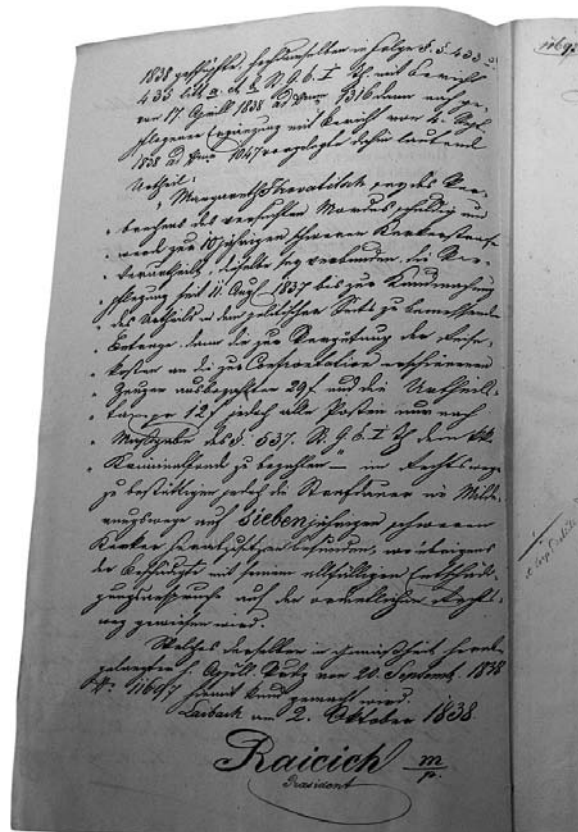
sploh prej umrl, kot si misli. Na te besede jo je Helena vprašala, kaj da meni na to, da človeku, ki je tako zloben, gotovo lahko nekaj daš, da ga pobere. Na to je bila soseda nekaj časa tiho, ker jo je takšno govorjenje presenetilo, potem pa je le odgovorila, nekako v smislu, da bo najbrž že tako. Ni pa vedela, ali sta to govorili preden je spekla tisti kruh ali kasneje.

Helena (33) je na sodišču izjavila, da je zapustila moža, ker je slabo ravnal z njo, očitano ji dejanje pa je zanikala. Glede kraje v Slonu, ki je v skupni vrednosti znašala 3 gld 30 kr, je bila zaradi majhne vrednosti preusmerjena na uradno kaznovanje; glede denarja, ki ga je vzela možu, ko ga je zapustila, pa je veljalo, da je to stvar skupnega gospodinjstva (ker sta bila poročena) in tudi če bi mož to dejanje hotel »preganjati«, bi bil to kvečjemu težak policijski prekršek; glede zastrupljanja pa so preiskavo prekinili, češ da ni bilo osnove, da niso našli nič strupa, da če bi mož res jedel arzenik, bi gotovo umrl, da je pastirček tudi jedel kruh iste peke pa mu ni bilo nič ...⁸ Zadeva je bila za sodišče zaključena, kako sta jo naprej vozila bivša vdovca pa je prepuščeno naši domišljiji.

Preden si pogledamo dva primera, ko sta se ženi mož lotili fizično, omenimo še dve neuspešni zastrupljevalki.

Okrajno sodišče v Litiji je oktobra 1857 poročalo, da je Marija iz Oble Gorice poskusila umoriti moža Franca. Za večerjo mu je dala proseno kašo z živim srebrom in tri žlice te jedi je pojedel. Preiskavo so opustili zaradi nezadostnih objektivnih in subjektivnih dejstev – po zdravniškem mnenju je bilo živega srebra čisto premalo za umor.

Druga epizoda pa je dokaj naiven poskus ljubimcev, da bi se znebila odvečnega moža. Nace in Marija sta za božič 1857 hotela zastrupiti njenega moža Janeza. Nace je bil hlapec in ljubček gospodinje na Viču. Z več škatic vžigalic je gospodinja postrgala žveplo in fosfor ter dodala še steklo, ki ga je s sekiro zdrobila v lopati. To »smrtonosno mešanico« je zamesila v »v deželi običajen kolač Potizzen«. Ko je bila potica pečena, jo je prerezala na pol in videla, da je potični namaz sumljivo črn, potica je smrdela po žveplu, zato jo je nesla v klet, kjer jo je čez dva dni našel mož Janez. Poskusil je košček, imela je okus po žveplu in kasneje je ženo poklical na zagovor glede čudne potice, ki pa je vmes že izginila, tako da pri hišni preiskavi niso našli nič sumljivega. Žena mu sicer potice ni ponudila, obstajal pa je dvom, da je hotela s svojim ljubčkom škodovati možu. Državni pravdnik je

Margareta se je moža lotila s sekiro in za kazen dobila sedem let težke ječe (ARS, AS 307, F2 – 1697/1837)

nato sklenil, da je žena odstopila od svoje namere in da ni osnove za pregon.⁹

Sekira, cepec in kamen

In sedaj dva bolj konkretna primera žensk, ki sta imeli dovolj svojih moških.

Prva naveličanka se je spravila na moža po dobrih treh mesecih zakonskega stanu. Margareta iz Dolža v okrajni gosposki Ruperčvrh je bila leta 1837 stara 23 let, mož pa 19. Poročila sta se v februarju tega leta in v maju šla skupaj »v goro« na polhe. Mož je zakuril pod bukvo ogenj, da bi z dimom izganjal polhe iz duplin, se povzpел na bukev in tolkel po deblu, žena pa je spodaj čakala s sekiro in tolkla po bežečih polhih. Medtem je mož splezal z bukve, ona pa ga v gostem dimu ni videla in ga je pomotoma zadela s sekiro – to je bila njena različica zgodbe na zaslišanju na deželnem sodišču.

Mož je na zaslišanju dejal, da ni bilo okrog bukve nobenega dima in nobeni polhi da niso takrat okrog skakali, da bi jih bilo treba pobijati. Da ga je najprej vž-

⁸ ARS, AS 307, kazenske zadeve, F2 – 2061/1847.

⁹ ARS, AS 307, kazenske zadeve, F1 – 1935/1857.

gala po tilniku, potem pa še po rami in lopatici. Komaj je zbral zadnje moči in v begu iskal rešitve, pa je žena za njim vrgla še sekiro. Tekel je dalje iz gozda, kjer ga je žena dohitela in zaklicala: »Jezus Nazarenski, ne govori tega okrog!« Priča Uršula G. je izjavila, da je žena tekoč za možem kričala: »Če boš to razkril, te moje oči ne bodo več videle!« Druga priča, Urša Š., pa je dejala, da je žena kričala, da je njegove oči ne bodo več videle, če bo povedal, kaj se je zgodilo. Na zaslišanju je žena dejala, da mu je to rekla, ker bi bila zanjo grozna sramota, če bi se razvedelo, zakaj je njen mož ranjen.

Po dejanju se je žena zatekla na očetov dom in se ni vrnila k možu. Na zaslišanju je trdila, da je bila pri možu, dokler se ni sama prijavila na okrajno gosposko. Po izjavi gosposke pa so jo na zaslišanje pripeljali od njenega očeta.

Zakonca naj bi imela znanstvo že pred poroko, vzela naj bi se iz svobodne volje in živela dokaj složno, če se izvzame zadnji dogodek. Je pa tašča pripomnila, da je bila zaslišanka vedno zlovoljna in vase zaprta ter da je iz vsega njenega ravnanja vela sovražnost proti njeni družini. Tudi župnik je povedal, da je zaslišanka kazala odpor in sovraštvo do moža.

Sosed pa je vedel, da se od zločina dalje govori, da naj bi imela zaslišanka v zakonu, in tudi že prej, znanje z nekim graničarjem in da naj bi izjavila, da se bosta poročila, ko bo spravila moža s poti. Družina zaslišanke naj bi bila na zelo slabem glasu, predvsem oče.

Zaslišanje je odkrilo, da naj bi osumljenka pred mesecem in pol prosila oskrbnika z Ruperčvrha za kak strup za podgane in miši, oziroma naj bi ga prosila, da ji preskrbi arzenik, da bo nekemu fantu zdravila bolno nogo. V ta namen ji je dal neko pisanje, da bi dobila arzenik v lekarni. Priča Janez B. (apotekar) je povedal, da se je na vprašanje, kaj bo s strupom, razjezila in dejala: »Kar hoče oskrbnik, saj mi je prav on svetoval, da naj zastrupim svojega moža, če ne bo hotel delati!« Mož jo je tudi vprašal, zakaj da je hotela strup in je sprva to zanikala, potem pa sta se čez nekaj časa spričkala in mu je očitala, da je lenuh in on ji je dobesedno rekel: »A zato si torej hotela strup, za mene.« Po teh besedah se je ona z zamero pobrala k staršem, večer za tem pa jo je že našel doma.

Sodišče je ocenilo, da je bila zaslišanka precej grobe nravi. Na zaslišanju je bila dolgo časa nenavadno ravno-dušna in šele nazadnje je pokazala nekaj čustev, sicer naj bi bila povprečne pameti, zdrava, močne postave, brez vidnih znakov nosečnosti, sposobna prenesti petnajst udarcev s šibo, težko delo in post. Da je nenavadno krepka, njen mož pa je nasprotno mladenič slabotnega telesa.

Tudi sicer se je mož na zaslišanju izkazal za cagavega mladeniča nepokvarjenega značaja.

Zaslišanka je trdovratno tajila, da bi namenoma udarila moža s sekiro, ampak da je bilo to po nesreči, ko je v dimu mahala s sekiro po polhih na bukovem deblu. Seveda so ji težko verjeli, da ga je trikrat usekala po pomoti. Vendar pa je imela srečo, da je mož z zdravniško pomočjo ponovno ozdravel.

Po kazenskem zakoniku iz leta 1803 (§121) bi ji pripadalo od deset do dvajset let stroge ječe. Oteževalnih okoliščin sodišče ni videlo, kot olajševalno pa, da je prebila nekaj mesecev v preiskovalnem zaporu brez svoje krivde, zato so predlagali deset let. Presojali so še druge okoliščine – da je vzela Miha prostovoljno in da se ni odkrilo, da bi imela kakega ljubčka. Sodišče ni videlo motiva za dejanje, zato je bilo zanj stopnja kaznovanja problematična. Nazadnje je zapisalo, da bi tudi krajša kazen s posebnim religijskim poukom lahko povzročila poboljšanje in so priporočili prizivnemu sodišču, da jo kaznuje samo s petimi leti stroge ječe.

Prizivno sodišče v Celovcu je najprej opozorilo na vrsto nepravilnosti in nedoslednosti v preiskavi in zaslišanjih. V odgovoru so zapisali, da bi bila vsaj ena rana smrtonosna brez pravočasne zdravniške pomoči. Prav tako, da ima Miha posledice in ne more delati kot prej. Deželnemu sodišču so naložili, da mora zaslišati še graničarje, če je imela med njimi ljubčka, vendar nihče ni vedel zanjo, niti tega niso mogli potrditi, da bi hotela dobiti arzenik. Prav tako je moralo sodišče ponovno opraviti nekatera zaslišanja, ki tudi niso odkrila nič bistveno novega. Nazadnje so Margareto 3. oktobra 1838 obsodili na sedem let težke ječe in stroške postopka. Svoje zahteve pa je pridejal tudi mož Miha, ki je prestane bolečine cenil najmanj na 1000 goldinarjev, bolniško, ko je gospodarstvo trpelo zaradi njegovega okrevanja, najmanj na 30 goldinarjev in še za zdravnika, kateremu je odštél 40 gld.¹⁰

Zadnji ženski primer poskusa pokončanja moža je bil tudi edini uspešni od vseh.

Zakonca Janez (33) in Marinka (27) iz Gornje Lokvice (Metlika) sta že več let živela v velikem nesoglasju, ker naj bi žena živela zelo razbrzdano življenje in je moža tako zelo sovražila, da je le-ta odšel živeti k svojemu bratu v Doljno Lokvico. Od tam je tudi obdeloval svoje četrte hube in je samo sem pa tja šel domov pogledat, kako gre. Tako je bilo tudi usodnega septembrskega dne leta 1837, ko je izvedel, da je žena nesla sadje v Metliko in

¹⁰ ARS, AS 307, kazenske zadeve, F2 – 1697/1837.

izkupiček tam zapravila oziroma zapila, kar naj bi tudi pripeljalo do družinskega prepira in nato uboja.

Najprej se je pred hišo sporekel s taščo in tastom, ki sta ga suvala, on pa ju je brcal. Prisotna je bila tudi žena in sporekla sta se tako zelo, da je mož šel v hišo, da bi razbil peč, v kateri je žena hotela peči kruh, on pa naj bi ji zaradi slabega stanja peči in nevarnosti požara to hotel preprečiti. Žena je šla za njim in vpila nanj, da če bo razbil peč, da bo ona razbila njega. Da bo ona njegova smrt, ali pa on njena. Mož pa je ni jemal v mar in je vzel poleno in razbil dve pečnici. Pri tem je kazal ženi hrbet, ki je vzela lesen tolkač za mlatenje prosa in ga strahovito treščila po glavi, da se je pri peči takoj sesedel na tla. Potem je udarjala po njem še naprej, v hišo je pritekel njen oče in jo vlekel proč, češ saj ga boš do mrtvega potolkla, pa ga je porinila ven rekoč, pojdite, da se ne bo govorilo, da ste ga vi pobili, ampak ga bom sama ubila. Zaradi starosti se ji ni mogel upirati, lahko je samo obstal pred hišo in gledal, kako je hči s praga pobrala dva velika kamna, ju nesla v sobo in enega za drugim vrgla na tleh ležečemu možu na glavo, da je bil takoj ves v krvi. To je videla tudi sosedka, ki je medtem prihitela in zakričala: »Marinka, kaj pa počneš! Saj ga boš ubila!« Marinka se je zadrta, da ga hudič še ni pobral in nadaljevala s svojim krutim početjem, dokler ni v sobo stopil brat umrlega, pred katerim je takoj zbežala in se skrila. Pretepeni je bil ves krvav, brat je skušal govoriti z njim, vendar je ta lahko le še izrekel poslednje besede, »do mrtvega sem pobit«, nakar so mu umili glavo, vsaka pomoč je bila zaman, saj je imel glavo povsem razbito.

V obdukcijskem poročilu so zapisali, da je bilo truplo precej veliko, dobro hranjeno, zdravega, mišičastega moža v najboljših letih, ki je bil tudi drugače vedno zdrav. Imel je poškodbe po vratu in po glavi, drugače po telesu ne, razen na mošnji, na levi strani, kjer je bila koža rdeča, vneta, odrgnjena, očitno zaradi zadane nasilnosti (otekline od udarcev so bile tudi po hrbtu od vratu navzdol). Umrli je zaradi hudih udarcev na sencih s topim predmetom. Tudi drugi udarci bi lahko bili smrtonosni.

Preiskava je trajala skoraj leto dni in sodišče je na zadnje spoznalo Marinko za krivo uboja, in ne umora, ter ji prisodilo petnajstletni zapor, ki ga je nastopila šele oktobra 1838, pripor pa se ji v kazni ni štel.

Sicer pa je bila Marinka majhne postave, velika komaj štiri čevlje (manj kot 130 cm), močne postave, okroglega obraza, kostanjevih las in obrvi, sivih oči, visokega čela, špičastega nosu, našobljenih ustnic, somernih ust in brade. Govorila je »kranjsko s hrvaškim narečjem«

in bila ocenjena prenesti kaznovanje z desetimi udarci s šibo, težko delo in post.¹¹

Kar z roko in z ного

To so bili torej ženski poskusi umorov mož, od katerih je bila uspešna samo ena. Sedaj pa si pogledajmo še tri izvršene uboje, ki so jih zagrešili možje.

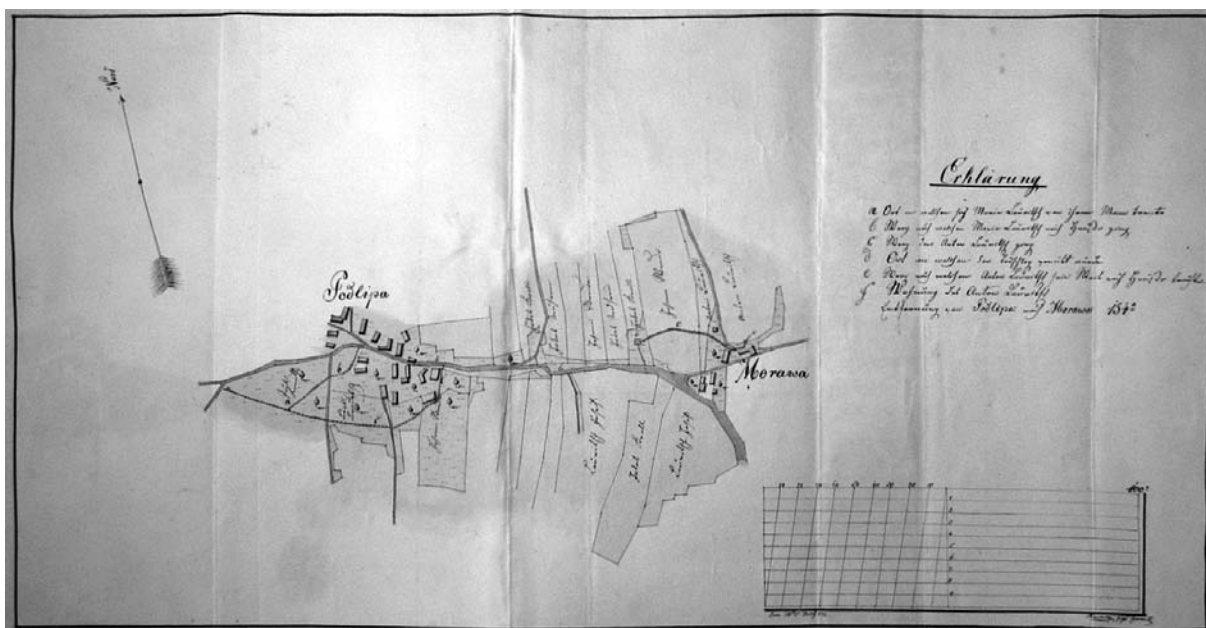
Za prvega, iz leta 1824 lahko rečemo, da je bil najbolj klasičen uboj »žene po možu« – pijani in ljubosumni dedec pobije ženo v navalu trenutnega besa.

V maju 1842 se je družina sosedov iz Podlippe v okrajni gosposki Trebnje v veselem stanju zvečer vračala domov s semnja v Žužemberku. Med drugimi tudi Anton z ženo Marijo, ki je bila nekoliko okajena in se je s sosedi držala za roko, kar je prav tako pijanega moža spravljalo v bes. Potem pa je še zaostala z enim od sosedov za skupino, kar je pijanega in ljubosumnega moža tako razjezilo, da ji ni samo očital zaostajanja, ampak je to še podkrepil z brco v njeno zadnjo plat. Eden od sosedov je vzel ženo v bran, kar je moža še bolj raztogotilo, da ga je udaril s pestjo v prsi, sosed pa ga je vrgel po tleh. Po tej razprtiji so sosedje, s katerimi so šli v začetku skupaj domov, zakonca pustili sama in krenili naprej. Naslednji dan pa se je začela širiti govorica, da je Marija mrtva.

Na zaslišanju je šestnajstletna hči povedala, da je tiste noči oče prišel okrog polnoči domov in še preden ga je lahko vprašala, kaj se dogaja, ji je ukazal, naj gre z njim. Vzel je še cizo in šla sta do travnika, kjer je na tleh ležala mati, ki je bila še pri zavesti in je na hčerino vprašanje, kaj da ji je, odgovorila, da ne bo več dolgo živela na tem svetu in da ji nihče več ne more pomagati. Nato sta jo naložila na cizo in peljala domov. Na pomoč so poklicali sosede, ki so ji pomagali z obkladki, vendar zaman – poslovala se je od moža, mu priporočila otroke in umrla še preden je prišel duhovnik – okrog treh zjutraj. Obdukcija je ugotovila, da je umrla zaradi udarcev s topim predmetom po glavi.

Anton je bil star 42 let, oče šestih otrok, nekaznovan, nikdar v preiskavi, posestnik četrte hube in vinograda v okraju Žužemberk. Zaradi pijanosti se je slabo spominjal dogodkov. Rad je pil in pretepal ženo, po izjavah bratov je že prej tepel svojega očeta. Tudi teto naj bi pred desetimi leti tepel še dva dni pred njeno smrtjo, vendar je bilo ugotovljeno, da je umrla zaradi starčevske slabotnosti.

¹¹ ARS, AS 307, kazenske zadeve, F2 – 224/1838.

Rekonstrukcija uboja žene v Podlipi (ARS, AS 307, F2 – 1615/1842)

Priznal je, da je premlatil ženo v besu in ljubosumnosti, ni pa vedel povedati ali z rokama, nogama, palico ... Potožil je, da si glede tega ne more pomagati, da ima pač vsak svojo nesrečno uro, ko ga obsede hudič, da ne more za to okriviti nikogar drugega kot svojo zmedenost in neumnost, da pa žene vsekakor ni nameraval ubiti.

Sodišče je spoznalo, da jo je pokončal v jezi in nenaumno, da gre za uboj in ne za umor, vendar pa da ni bil tako pijan, da bi bil neprišteven, ker je dokaj natančno opisal predhodne dogodke, kar pa ne bi mogel, če bi bil pijan do nezavednosti. Po kazenskem zakoniku bi za to dejanje lahko dobil med desetimi in dvajsetimi leti hude ječe. Otežujoče okoliščine je predstavljalo to, da je ženo tako neprizanesljivo in grozovito potolkel; da je bila mati šestih otrok, od tega je enega še dojila (14 mesecev); da jo je pretepal že prej; prav tako svojega očeta, pred katerim naj bi se sicer samo branil, ko je leta pijan prihajal domov. Olajševalno pa naj bi bilo, da je bil takrat nekoliko pijan; da je podvržen hudi jezi; da je tudi žena s svojim obnašanjem dala nekoliko povoda in da je drugače na dobrem glasu. Deželno sodišče je zato najprej priporočilo najnižjo, desetletno kazen in še pomilostitev na osem let, ter se kasneje izreklo še za dodatno znižanje na šest let, kar so na prizivnem sodišču v Celovcu tudi potrdili.

Če primerjamo zgornjo kazen, ki jo je dobila Marinka za pobjojo moža v jezi (petnajst let) in pa kazen, ki jo je dobil Tone za pobjojo žene (šest let), časovne razlike med dejanjema pa je bilo manj kot pet let (in v veljavi isti kazenski zakonik), je diskrepanca očitna. Vendar

pa je treba pripomniti, da si je sodišče v takih primerih, ko je obsojenec moral skrbeti za otroke in/ali posest, prizadevalo za čim nižje kazni iz povsem praktičnih razlogov, da je skrb in delo spet čimprej prevzel tisti, ki je bil to dolžan opravljati. Za čas Antonove odsotnosti je bilo namreč potrebno posestvu in otrokom postaviti skrbnika. Anton je kazni nastopil septembra istega leta (1842), torej so v tem primeru sodniki pohiteli tako z zaslišanjem kot z odločanjem samim.¹²

Jakobu iz naslednje zgodbe so po domače rekli »Jeznik« – nomen est omen!

Leta 1825, ko je bil star 27 let, je poročil tri leta starejšo Ano in sicer se je priženil na njeno kajžo v Črni pri Kamniku. V zakonu sta imela tri otroke, ki so bili leta 1847 stari od trinajst do osemnajst let.

Zakon ni bil miren, Jakob je silno rad preganjal druge ženske, žena se je zato razburjala in pogosto sta se prepirala in pretepala. Dan po sv. Štefanu leta 1846 se je Jakob že navsezgodaj podal z doma z mlajšima otrokoma v komaj pol ure oddaljeno farno cerkev v Gozd k maši (najstarejša hči je takrat že služila na Korškem). Kaj kmalu, ko so krenili, pa je rekel otrokoma, da mora na stran, da naj gresta kar naprej, da ju bo že dohitel. Počasni korakov in nekajkrat čakajoč očeta, sta se podala sin in hči naprej ter tako prispela ob četrtna šest v Gozd in vstopila v mežnarijo. Tam sta še naprej čakala na očeta, maša se je pričela, očeta pa še vedno ni

¹² ARS, AS 307, kazenske zadeve, F2 – 1615/1842.

bilo – dve priči sta ga videli, da se je šele okrog sedme pritihotapil skozi cerkvena vrata.

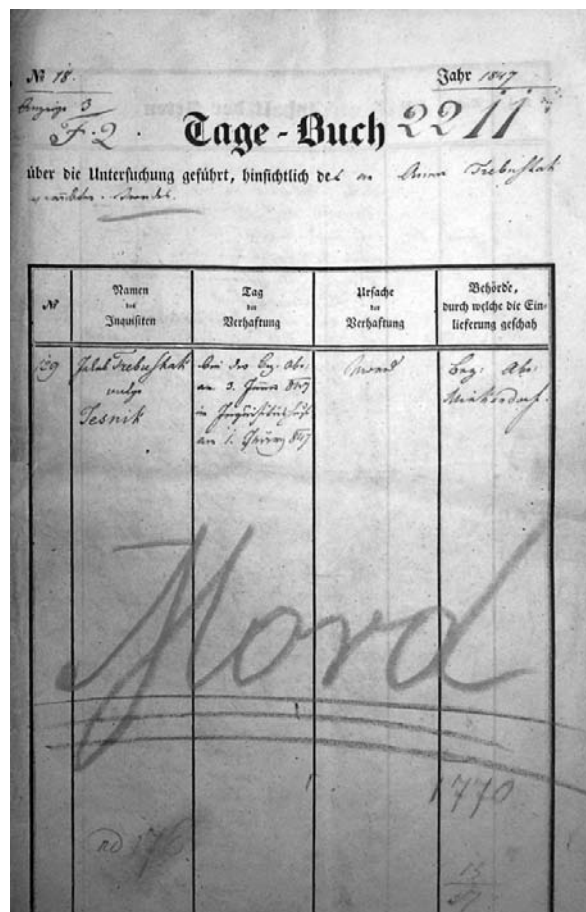
Po maši je šel Jakob z otrokoma domov, starejši sin je šel naprej in našel hišna vrata zaprta, začel je vpiti, vendar nihče ni odprl. Ko je prišel oče in odprl vrata, so v veži na tleh zagledali mrtvo mati in otroka sta planila v neutolažljiv jok. Zbrali so se sosedje, ki so vedeli povedati, da je ležala ob vzhodju stopnic, z glavo naprej.

Sosedje so jo dali na pare, župan pa je začel spraševati otroka o dogajanju od jutra naprej. Proti poldnevju je Jakob vstal in se odstranil izgovorom, da mora peljati tele k mesarju v Kamnik. Res je šel v Kamnik, vendar od tam ne domov, marveč na Koroško po hčer in se čez nekaj dni vrnil z njo domov, kjer so ga prijeli. Na vprašanje, kaj da je mislil, da je tako naredil z ženo, je odvrnil: »O zakaj sem se vrnil domov. Saj se mi je vendar včeraj sanjalo, da me hoče en črn pes požreti in bi lahko vedel, da me čaka ena nesreča!«

Na zaslišanju je Jakob priznal, da je imel z Marijo U. prepovedano razmerje in da je le-ta zanosila, zaradi česar se je pogosto kregal z ženo. Ko so torej tistega dne šli v cerkev in ga je pritisnilo, je opazil, da je pozabil *paternošter* doma in ga je šel iskat. Ko je prišel domov, je žena ravno sekala repo za živino in mu takoj začela oponašati Marijo U., ga imenovala s kurbirjem, ki bo še vse zapravil in šla iz sobe, da bi vsadila klobaso v peč. Zmerjala pa je še kar naprej, zaman jo je skušal pomiriti in ko se je povzpela na podstrešje po krmo za ovce, ga je pograbila jeza, da jo je sunil s pestjo v hrbet, padla je po stopnicah in obležala v veži. Pri padcu se ji je obleka zavihala, da je bila naga do stegen. Najprej ji je popravil obleko, da je bila videti dostojna, ker pa ni kazala nobenih znakov življenja, jo je s strani brcnil v telo. Ko še ni hotela migati, je vzel neko pripravo – lesen količek z žico, ki je služil kot ključ - in jo s tem dvakrat zbodel. Zakaj je to naredil, ni znal razložiti, dejal je, da iz čiste neumnosti. Sicer pa da žene ni hotel ubiti, imela je le nesrečo, da je bila tisto jutro tako prepirljiva.

Jakob je sicer tožil, da ga muči slaba vest, vendar je bil to zgolj izraz prebrisanosti in strahu pred kaznijo, ne pa kes zaradi dejanja – to še toliko bolj, ker je izjavil, da naj storijo kar hočejo, samo pred kazensko sodišče v Ljubljano naj ga ne pošljejo.

Zaslišali so tudi priče in mesar v Kamniku je povedal, da je Jakob v njegovi gostilni pravil, da je svojo ženo do mrtvega pobil, pa je eden od gostov rekel, da ima rdeč nos in da je verjetno s svojo ženo počel kaj drugega. Tele pa da je prodal, da bi dobil kaj denarja za pogreb. Tam naj bi ga tudi prešinilo, da ne bo zmožgel

Trikrat podčrtani umor se je nazadnje spremenil v uboj
(ARS, AS 307, F2 – 2211/1847)

brez gospodinje, zato je šel iz Kamnika naprej po svojo najstarejšo hčer na Koroško.

Župan je o Jakobu vedel, da je imel rad druge ženske, da je bila Ana drugače dobrodušna, ko pa je zahteval od nje denar za svoje (prešuštniške) namene, pa je postala prepirljiva, kar pa je njega, drugače bolj tihega in mirnega, razbesnelo.

Jakob je v prejšnjih časih obiskoval tudi Marijo Š., ki pa je zanikala, da bi bila njegova ljubica, naslednja, Marija S. pa je priznala, da je imela z njim dve leti znanstvo, prav tako je priznala Marija U., da je imela z njim spolna znanja, zato je z njim okrog svetega Primoža 1846 tudi zanosila.

Otroka (12, 14) sta povedala, da je mati vedela, da ima ata druge ženske, ko mu je to očitala, pa jo mlatil in grozil, da jo bo nekoč ubil. Pri tem da jo je tepel s pestjo, metal po tleh in grozil, da ji bo razbil gobec (*»bom gobez steril«*). Posebno hči je vedela povedati za takšne težke zlorabe – na primer prejšnje leto, ko mu ni pustila v gostilni plesati z Marijo U. Ne dolgo pred smrtjo je mati

povedala hčeri, da je oče prišel domov, se molče usedel za mizo in ker je ostal tiho, ga je vprašala, kaj mu je, pa ni odgovoril, čez nekaj časa pa se je zadrhl: »Čakaj hudič, ti bom že stisnil vrat!« Hčeri je takrat izrazila strah, da jo bo enkrat še ubil.

Eden od sosedov je bil umorjeni za različne stvari dolžan 9 gld 51 kr., za kar mu je rekla, da naj kar obdrži (kar je potrdila priča), in da naj to razdeli njenim otrokom (ko bodo že dovolj pri pameti, seveda), če ona umre. Da se boji, da jo bo mož ubil, ker ji vedno grozi s tem.

Dve drugi ženski sta izpovedali, da je Jakob poleti 1845 prišel k njima na planino po nekaj žita, ki sta ga zmlatili zanj. Ravno sta zajtrkovali in je prisedel ter jedel z njima. Čez nekaj časa je vstopila tudi žena. Odklonila je ponujeni zajtrk in se odstranila z vrečo ovs, za katero ji je dejal mož, da naj ga vzame. Ena od žensk je šla za njo in ji še enkrat ponudila zajtrk, ta pa jo je zavrnila z besedami, da če bo le še ta dan ostala živa, da bo potem še dolgo. Planšarica je nato prišla Jakoba, kaj da je imel z ženo, da je takšna. Odmahnil je: »Eh kaj, na planini sem jo mislil ubiti s kamnom!« (*»Ei, en kamen sim na planine sagrabil, pa sim jo rajtal ubit«*).

Pri vsej zadevi je sicer precej stvari kazalo na umor, vendar je sodišče nazadnje le menilo, da žene ni hotel ubiti, ampak da jo je res v jezi pahnul po stopnicah in si je pri tem zlomila vrat. Obsodili so ga torej za uboj, kot že vemo, je to pomenilo od deset do dvajset let težke ječe. Ljubljansko deželno sodišče se je odločilo za petnajst let težke ječe, celovško prizivno pa je kazen znižalo na dvanajst let. Jakob je bil drugače šibke konstitucije in srednje pameti, sposoben prenesti dvanajst udarcev s palico, težko delo in post. Kazen je nastopil 13. junija 1848, kar pomeni, da je bil v priporu leto in pol! Za sodišče skrb za kajžo in dva, že dovolj velika otroka, da sta lahko šla služiti, očitno ni bila prednostna zadeva.¹³

V zadnji zgodbi o umorih in pobojih med zakonci je ponovno imel precejšnjo – če ne glavno – vlogo alkohol. Tokrat je trezni mož pobil zapito ženo.

Valentin K., po domače Zidarjev Tine, rojen v Dobrunjah, stanujoč v Ljubljani v Nemški ulici, je ubil ženo Uršulo. Tine je bil sin zidarja, nikoli ni hodil v šolo, ni znal pisati niti brati. Do štirinajstega leta je bil doma, potem pa je služil kot pastir in hlapec. Kasneje se je izučil zidarske obrti, bil dalj časa pomočnik, začel potem na svoje in bil predvsem v zadnjem času iskan za gradnjo vodnjakov. Bil je spreten in priden delavec, nikdar brez dela, dovolj je zaslužil za vzdrževanje družine in nikdar ni bil sodno kaznovan. Z Uršo se je poročil leta 1837, že

prej pa sta imela enega otroka. V zakonu se jima je nato rodilo sedem otrok, od katerih so vsi, razen sedemnajstletne hčere, ki je v času uboja (1857) služila kot dekla v Auerspergovi hiši, zgodaj pomrli. Kmalu po poroki je dobil dovoljenje za malo trgovino (kramarstvo), ki jo je vodil skupaj z ženo. Pri tem je žena imela vedno denar v rokah in navadila se je piti žganje, tako da je moral zaradi tega propadli posel kmalu opustiti in se poprijeti gradnje vodnjakov. Žena pa je vedno bolj pila, zaradi tega zanemarjala gospodinjstvo in le redko možu postregla z jedjo, ko je prišel z dela, čeprav ji je za to dajal denar. Kadar ji je zmanjkalo denarja za žganje, je prodajala ter zastavljala obleko, perilo in še celo obrtno orodje moža. Tako je bilo osem ali devet let vedno slabše z njo. Začela se je predajati tudi nemoralnim in razuzdanim navadam, če je prišla do denarja in izostajala od doma po več dni ali celo teden. Pogosto je povsem pijana ležala okoli po hiši ali zunaj, velikokrat pijana do nezvesti. Na javnih krajih je izzivala pohujšanje in bila zaradi nedostojnega obnašanja kaznovana. Takšno početje je seveda pripeljalo do zakonskih preprirov in popolnega razkola zakona. Mož jo je večkrat tepel, kot je sam priznal, ker jo je hotel s strogostjo spraviti v red. Stalno je bil nezadovoljen in zelo nesrečen. To žalostno stanje in odnos med zakoncema so vedele izpovedati številne priče.

Brat obtoženega je povedal, da je Tine večkrat tepel ženo in na njegova opominjanja glede tega mu je obljubljal, da tega ne bo več počel, kljub temu pa so sosedje in domači ljudje kar naprej slišali, kako jo tepe. Jeseni tega leta jo je tako hudo pretepel, da je bila štirinajst dni v bolnici zaradi kontuzije. O tem dogodku je 73 letna Marija povedala, da je takrat zagrozil, da ko bo prišla žena iz bolnice, da jo bo spet pretepel: *»Kader iz špitala pride, jo bom ubol!«* Ko ga je opomnila, da bo zaradi tega lahko kaznovan, je odgovoril: *»Pa kaj potem, nekaj časa bom zaprt, potem bo pa mimo!«* Druga priča ga je slišala reči, ko je moral plačati bolnišnične stroške za ženo, da se je pridušal, da bo hudiča mlatil še naprej, da jo kar naprej tepe, pa se je ne more znebiti: *»Sej jo bom še enkrat toko tepel, da jo bom ubol; zmiram jo tepem pa jo nemoreš spod nog spraviti!«* Potem je potolkel z nogo po tleh in dejal: *»Sej moja noga vonder kaj izda, pa vonder nič ne izda, kader jo u rebra sunem!«*

V decembru pa jo je nato pobil do smrti. V večstanovanjski hiši je bilo prič dovolj, vendar se nihče ni hotel vpletati – kot ponavadi. Potem pa so seveda vsi vedeli veliko in natančno pripovedovati. Tistega petka naj bi Tine prihajal in odhajal z doma v kratkih časovnih presledkih najmanj trikrat in vsakokrat premlatil ženo. Hišnik in hišnica sta slišala med tepežem: *»Te more hudič uzet! Al imaš dosti, ali češ še, ti hudič!«*. Na kar je Urša zastokala: *»O ja! O ja!«* Vsakokrat, ko je odšel,

¹³ ARS, AS 307, kazenske zadeve, F2 – 2211/1847.

je zaprl ženo v sobo. Ob šestih jo je začel zadnjič tolči in očitno s kovinsko palico, tako naj bi se vsaj slišalo (da so udarci padali veliko trše kot sicer). Priča, ki se je vrnila v hišo okrog štirih, je slišala Uršo stokati in vpiti Jezus, Marija. Vtem je iz sobe stopil tudi Valentin in šel proti hišnim vratom, pri tem pa obljubil ženi: »Če ni dost, bom še prišel!«

Tudi »hišni mojster« je okrog šestih zvečer slišal iz stanovanja težke udarce, krike in stokanje. Jasno je slišal tri, štiri udarce, kot bi nekdo z nekim težkim orodjem tolkel po nečem mehke. Udarci so bili počasni, v enakomernih presledkih in po vsakem udarcu je zaslišal krik in nato stokanje Urše.

Naslednja priča je prav tako slišala te udarce in še besede moškega, ki je tepel: »Eins, zwei, inu preden bom rekel drei te mora hudič uzet!« Priča se je ob tem zgrozila, ker je slišala obenem padati težke, zamolkle udarce in tiho javkanje in stokanje tepene.

Po tem je nastopil večer in globoko v noč je bilo vse mirno. Dokler ni hišnikovih prebudilo vpitje, tek bosih nog in zaslišali so Uršo vpiti in stokati: »Tine, o Tine, lepu te prosim, pusti me noter!« Potem so se stanovanjska vrata odprla in zaprla, slišalo se je, kot da bi Tine zvlekel ženo v sobo. To je bilo ob tričetrt na tri.

Ob pol šestih pa je Tine že potrkal na okno pri bratu v Gradišču in mu dejal, da je njegova žena to noč umrla. Pijana naj bi padla iz postelje.

Pri mrliškem ogledu so na telesu našli 51 poškodb, od tega 12-14 smrtnih ran (med drugim tudi raztrgana jetra). Podrobnemu opisu poškodb je sledil sklep, da so vse poškodbe skupaj nujno povzročile smrt. Način nanesenih ran da priča o visoki stopnji grozovitosti, ki da so za poškodovano pomenile še posebno mučenje in zaradi katerih je umrla nasilne smrti.

Glede na vse rane, na način povzročitve le-teh, je najprej vse kazalo na umor. Tako so tudi sestavili obtožnico, v kateri so zapisali, da se obdolženi lahko pritoži v Gradec in da ima pravico do zagovornika, svojega ali da mu ga določi sodišče. Tine je bil star 45 let, zdrav in močan, sangvinično-koleričnega značaja.

Sodišče je nato v svojih sklepih ugotavljalo, da ima na eni strani osebo Uršule, zapravljkivo, ki se je vdajala pijanosti in razuzdanosti, v celoti propadlo žensko. Na drugi pa Valentina, spretnega, marljivega, zanesljivega, za lokalne oblasti častivrednega načina življenja, vendar pa osebo z zelo pomanjkljivo stopnjo izobrazbe, ki je morala trpeti žalitve in zapravljanje premoženja s strani

žene – tako da je razumeti, da je ogorčenje proti ženi doseglo najvišjo stopnjo.

Nadalje se je sodišču postavljalo vprašanje, ali je imel Valentin namen umoriti svojo ženo ali pa »le kaznovati« in je kriv uboja. Za prvo so govorile že preje izrečene grožnje, grozljivo, mučenja polno pretepanje, kot namerno brez zunanjih vidnih poškodb, vendar pa s smrtonosnimi notranjimi poškodbami. Na drugi strani pa ne gre prezreti, da so grožnje iz ust navadnega človeka največkrat le izraz hude jeze in niso mišljene tako resno. Pa tudi, če bi jo hotel umoriti, bi na drugačen način lahko veliko hitreje, lažje prišel do zaželenega cilja, kot pa s pretepanjem, četudi v tem primeru izredno pretiranim. V takšnem položaju je sodišče sklenilo, da mora biti Valentin zaradi nezadostnih dokazov oproščen umora in kriv uboja, za kar gre kazen od deset do dvajset let težke ječe.

Oteževalno okoliščino je sodišče videlo v tem, da je več ur takorekoč mučil zaradi pijanosti onemoglo osebo. V dobro pa mu je štel njegovo brezmadežno, hvalevredno življenje in ogorčenje nad sprijenim, neodgovornim, nepopoljšljivim ženinim obnašanjem. Sodišču se je zdel primerna kazen petnajst let težke ječe.

Prizivno sodišče v Gradcu je sodbo potrdilo in obenem opozorilo, da v glavni razpravi zdravnikov niso vprašali, če bi bile poškodbe lahko zadane z nogo obuto v škornje (in ne le z nekim predmetom), saj da je iz izjav prič razvidno, da jo je pretepal tudi na ta način. To je bilo pomembno za nadaljnje razmišljanje ali gre za umor ali za uboj. Ker jo je verjetno pokončeval kar z nogo, so sklepali, da gre za uboj, če bi šlo za umor, naj bi bile rane zadane z (bolj) namenskim orodjem. Tudi to, da je pretepanje potekalo s premori – od opoldne do zvečer, naj ne bi bilo morilskega značaja (ampak ubijalskega). Vendar pa, nekako zaključuje prizivno sodišče, če je že dobil uboj namesto umora, pa grozovitost dejanja vsekakor ne zasluži milosti. Sodbo so napisali 4. avgusta 1858.¹⁴

Za primer nesrečne Urše bi lahko najprej ugotovili, da ustreza v literaturi ugotovljenemu dejstvu, da zloraba alkohola pri ženskah deluje veliko bolj destruktivno na osebnost, kot pri moških. Da je proces alkoholne degradacije običajno pri ženskah hitrejši kot pri moških in ima težje posledice na osebnost ženske v smislu psihoorganskega propadanja.

Po drugi strani pa je uživanje alkohola bil in je privilegij moških. Moški je lahko užival alkohol, ker je bil ekonomsko samostojen, ženska pa vezana na hišo

¹⁴ ARS, AS 307, kazenske zadeve, F1 – 2052/1857.

[illegible]

Za moža, ki je pobil ženo do smrti, so zapisali, da je sangvinično-koleričnega značaja (ARS, AS 307, F2 – 2052/1857)

in družino in tega naj ne bi počela.¹⁵ Urši so očitali, da ni pričakala moža s obedom, ko se je vrnil z dela, da je »izostajala od doma«, da ni skrbela za gospodinjstvo ... – če se je pripijal mož in »izostajal od doma«, pa ni bilo nič posebnega. Za primer navedimo samo loškega meščana in gostilničarja Franca D., ki je junija 1817 naredil samomor in ga deset dni nihče od domačih ni pogrešal. Nazadnje so ga bolj kot ne slučajno našli že gnilega na *štriku*, ko je že razpadal in neznosno zaudarjal. Dekla je na zaslišanju povedala, da so se tisti torek, ko so ga nazadnje videli, pri večerji spraševali, kje bi utegnil biti, pa je gospodinja dejala, da se bo že pojavil, ko bo, kot ponavadi, dovolj pijan. Da je že večkrat za par dni izginil, tako da potem ni nikogar več skrbelo zanj. Na vprašanje, če je bil s kom v sovraštvu, se s kom prepiral, da domačimi, s sosedi, s komerkoli, je dekla odgovorila, da prav z nikomer, razen s svojo ženo. Ker je rad pil, je bil pogosto pijan in sta se z ženo prepirala. Ko mu je doma branila piti, je šel drugam in se vračal pijan. Tudi tisti torek ga je videla pijanega, preden je šla na polje, vendar

ne zelo, gospodinja pa mu je to kot ponavadi oponašala. Na kresiji so zapisali, da ga je v samomor pognala strast do pijače in ženini protiukrepi.¹⁶

Tako kot alkohol, je bilo tudi nasilje moška domena in če je ubijala ženska, je to veliko bolj pritegnilo pozornost javnosti. Da si je podrejena ženska drznila vstopiti na polje nasilja, je bilo nekaj nenormalnega. Ženske so vendarle mila bitja in na ženske ubijalke so gledali kot na neke grozne, deformirane stvore. V očeh javnosti za takšno dejanje s strani ženske ni bilo opravičila, četudi se je za ta korak odločila po dolgoletnem maltretiranju in zapostavljanju. Ženska naj bi bila pač šibko bitje, pasivno, iracionalno, poslušno, prilagodljivo, nežno – njeno mesto poleg hišnega ognjišča in glavna naloga biološka reprodukcija. Moški pa je bil nasprotno močan, aktiven, odgovoren, racionalen in njemu so bile dostopne vse funkcije in položaji v družbenem in političnem življenju.

¹⁵ Konstantinović-Vilić, *Žene ubice*, str. 118.

¹⁶ ARS, AS 307, kazenske zadeve, F2 – 211/1817.

Sicer kazenska zakonodaja glede uboja in umora ni razlikovala med spoloma, razlike in posebnosti so bili samo členi, ki so obravnavali detomorilstvo. Členi kazenskih zakonov torej niso razlikovali po spolu, diskriminacija proti ženskam pa je dolgo obstajala, ker po civilnih zakonih niso imele pravne in opravilne sposobnosti in političnih pravic. Položaj ženske v zgodovini se je spreminjal, vedno pa je ostajala podrejena v odnosu do moškega. Določene ustavne, politične in zakonodajne pravice, ki so jih dobivale, za večino niso pomenile spremembe v družini, v kateri so še vedno prevladovali moški.¹⁷

Dandanašnji so ženske seveda veliko bolj enako-pravne – tudi na področju kriminala. V današnjih časih je v Sloveniji pri družinskih umorih (kamor sodijo zakonski umori) najpogostejše storilec moški in žrtev ženska. Razmeroma malo je mladih ter razmeroma veliko starih storilcev, kar kaže, da je odločitev za družinski umor dolgotrajen proces. Tipična značilnost današnjih družinskih umorov je samomor po dejanju. Daleč najpogostejši motiv pa dolgotrajno sovraštvo, ponavadi povezano z obojestranskim alkoholizmom. Značilni so tudi umori v prekoračenem silobranu, katerih žrtve so moški – družinski tirani, ki so dolga leta trpinčili družine.¹⁸

V naših primerih smo videli, da je več žena poskusilo zastrupiti svoje može in da so bile pri tem vse neuspešne (edina, ki je uspela, ga je potolkla). Vsi trije moški pa so bili uspešni s fizičnim pobojem. Kar nenazadnje ustreza tudi stereotipnim predstavam, da ženske zastrupljajo, moški pa se nad šibkejšo spravijo z rokami in nogami. Sicer pa, kot smo že omenili, moški za umor žene skorajda niso imeli vzroka (razen morda redkih primerov koristoljubja) in so pred sodišče prišli le v primeru, ko so s sicer pogostim fizičnim zlorabljanjem pretiravali.

Viri in literatura

Arhiv Republike Slovenije (= ARS):
AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, kazenske zadeve.

Voglar, Matjaž: Družinski umori v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, let. 48, št. 1 (1997), str. 51–62.

Konstantinović-Vilić, Slobodanka: *Žene ubice*. Niš : Gradina 1986.

¹⁷ Konstantinović-Vilić, *Žene ubice*, str. 5 ss.

¹⁸ Voglar, *Družinski umori*, str. 51.

Zusammenfassung

»EINS, ZWEI, UND BEVOR ICH DREI SAGE HOL DICH DER TEUFEL!«

*Einige Geschichten über Ehemorde im Land Krain
in der Epoche vor der Verfassung*

In Zeiten, in denen Frauen den Männern gesellschaftlich und ökonomisch noch völlig untergeordnet waren, war es sehr schlimm, wenn die Verhältnisse in der Ehe unerträglich wurden, denn die Frauen konnten ihre Ehemänner nicht verlassen, da sie selbst keine materielle Überlebensbasis hatten und auch gesellschaftlich geächtet wären. Meist blieb ihnen nichts anderes, als den Missbrauch des Mannes zu ertragen in der Hoffnung, dass er doch einmal endet.

Für den Ehemann war es einfacher, denn die Frau musste ihm gehorsam sein – und diesen Gehorsam konnte der Mann auch mit Gewalt einfordern, denn die Toleranzschwelle der Gesellschaft war hier sehr hoch. Er konnte sich in der Ehe – und auch außerhalb – alles erlauben, was die Frau nicht konnte. Er konnte ein Säufer oder Ehebrecher sein oder nicht für die Familie sorgen – all das wurde zwar nicht gern gesehen, aber selten wirklich verurteilt.

Die Ehefrau musste also die Tyrannei ihres Mannes ertragen und nach langjährigem Missbrauch entschloss sich so manche in auswegloser Lage auch für den Mord am Ehemann. Allerdings haben sich eher jüngere Frauen zur Ermordung des Haustyrannen entschlossen, wobei ihre jugendliche Unbesonnenheit, aber auch größere physische Kraft eine Rolle spielten, oder aber weil sie nicht gewöhnt oder willens waren, das Ungemach zu ertragen.

Auf der anderen Seite hatten Männer, denen sowieso alles gestattet war, kaum einen Grund, ihre Frau zu ermorden. Sie haben allerdings ihre Frauen in Trunkenheit und Wut ermordet. Bei den von Männern verübten Morden gab es auch viel mehr durchgeführte Taten als Tatversuche – genau umgekehrt verhielt es sich jedoch bei weiblichen Täterinnen. Dies blieb ein Charakteristikum bis in die heutige Zeit.

Zur Ermordung des Ehemannes entschlossen sich Frauen nicht nur wegen dessen Gewalttätigkeit. Gründe waren auch der Überdruß mit dem – oft deutlich älteren – Mann oder das Vorhandensein eines Liebhabers. Nach einer Untersuchung von Fällen aus den sechziger und siebziger Jahren der 20. Jahrhunderts auf dem Gebiet Jugoslawiens war ein Hauptmotiv der Mörderinnen das Aufbegehren gegen die physischen und psychischen Quälereien durch den Ehemann (oder außerehelichen

Partner); an zweiter Stelle folgte der Kindsmord; an dritter der Wunsch nach Befreiung vom Mann, dessen man überdrüssig war. In allen Fällen hatten die Frauen Liebhaber, mit denen sie zusammenleben wollten, wobei sie aber auch ihre gute ökonomische Basis nicht verlieren wollten. In den Fällen, die der Autor des vorliegenden Beitrages im Fond des Landesgerichtes in Ljubljana gefunden hat – wo man in etwa seit den zwanziger Jahren des 19. Jahrhunderts die Fälle kontinuierlich verfolgen kann – war die Reihung der Gründe eine etwas andere. Der klar an erster Stelle stehende Grund zu jener Zeit war der Kindsmord – einerseits wegen der im Vergleich zur neueren Zeit viel härteren Verurteilung von unerwünschten Schwangerschaften, andererseits weil es für die Frauen damals schwieriger war, auf solch radikale Weise gegen die männliche Dominanz aufzubegehren. An zweiter Stelle könnte man wohl die Unduldsamkeit junger Frauen gegenüber den Männern, die sie nie geliebt hatten und von denen sie vernachlässigt wurden, nennen. Doch muss man bei diesen Gerichtsakten aus der Vergangenheit auch Vorsicht walten lassen, da die damalige Zeit sehr tolerant gegenüber »maßvoller« Gewalt gegen Frauen war und möglicherweise in den Akten die Unzufriedenheit der Frauen stärker hervorhob als die Gewalttätigkeit der Männer. Um diese Frage zu beantworten wären noch weitere Untersuchungen nötig. Doch kann man auch aus den im Beitrag angeführten Beispielen sehen, dass die meisten Mordversuche und Morde von jungen Frauen bzw. erst kurze Zeit verheirateten Frauen ohne Kinder begangen wurden.

Im Übrigen war Gewalt eine Männerdomäne und wenn eine Frau mordete, rief das in der Öffentlichkeit viel größeres Aufsehen hervor. Es war etwas ungewöhnliches, wenn sich die untergeordnete Frau auf das Feld der Gewalt wagte. Frauen galten ja als sanfte Wesen und Mörderinnen wurden daher als schreckliche, deformierte Geschöpfe angesehen. In den Augen der Öffentlichkeit gab es für solche Taten einer Frau keinerlei Entschuldigung, auch wenn sie sich dazu nach langen Jahren der Quälereien und Vernachlässigungen entschlossen hatte. Die Frau galt eben als schwaches Geschöpf, passiv, irrational, gehorsam, anpassungsfähig und sanft; ihr Platz war am heimischen Herd und ihre Hauptaufgabe die biologische Reproduktion. Der Mann hingegen war stark, aktiv, verantwortungsvoll und rational; ihm standen alle Funktionen und Stellungen im gesellschaftlichen und politischen Leben offen.

Die Strafgesetzgebung machte bei Tötungs- und Morddelikten keinen Unterschied im Bezug auf das Geschlecht; Besonderheiten gab es nur bei den Paragraphen zu Kindsmord. Die Paragraphen der Strafgesetze unterschieden sich also grundsätzlich nicht bezüglich des Geschlechtes, doch bestand lange Zeit eine Dis-

kriminierung von Frauen, da sie gemäß der Zivilgesetzgebung nicht rechts- und geschäftsfähig waren und auch keine politischen Rechte hatten. Die Position der Frauen in der Geschichte änderte sich, blieb jedoch im Verhältnis zum Mann immer untergeordnet. Bestimmte verfassungsmäßige, politische und gesetzgebende Rechte, die Frauen schrittweise bekamen, bedeuteten für die meisten keine Änderung in der Familie, in der immer noch die Männer herrschten.

Heutzutage sind Frauen natürlich viel stärker gleichberechtigt, auch auf dem Gebiet der Kriminalität. Heute ist in Slowenien bei Morden in der Familie (worunter auch solche in der Ehe fallen) der Täter am häufigsten ein Mann und das Opfer eine Frau. Es gibt verhältnismäßig wenige junge und viele alte Täter, was zeigt, dass die Entscheidung zu einem Mord in der Familie ein langfristiger Prozess ist. Ein Charakteristikum heutiger Morde in der Familie ist der nach der Tat durchgeführte Selbstmord. Das bei weitem häufigste Motiv ist ein lange dauernder Hass, meist verbunden mit Alkoholismus auf beiden Seiten. Typisch sind auch Morde bei Überschreitung der Notwehr, wobei die Mordopfer Männer sind – Familientyrannen, die ihre Familien lange Jahre gequält haben.

In den im Beitrag geschilderten Beispielen haben zehn Frauen versucht, ihre Ehemänner loszuwerden, meist durch Vergiften, gelungen ist es jedoch nur eine Frau, wobei es sich allerdings um einen Mord im Affekt handelte. Im Gegensatz dazu endeten alle drei männlichen Beispiele mit Totschlag. Bei keinem dieser drei handelte es sich um einen geplanten Mord, sondern die Männer töteten ihre Frauen durch physische Gewaltanwendung. Dies entspricht auch den stereotypen Vorstellungen, dass Frauen vergiften, während Männer mit Fäusten und Füßen auf die Schwächeren losgehen. Ansonsten hatten, wie bereits erwähnt, Männer kaum Gründe für die Ermordung ihrer Frauen (außer vielleicht in den seltenen Fällen von Eigennutz) und kamen nur vor Gericht, wenn sie den ansonsten häufigen physischen Missbrauch übertrieben.

Schlagwörter: Sozialgeschichte, Strafrecht, 18. Jahrhundert, 19. Jahrhundert, Gewalt in der Familie, Mord, Totschlag, Vergiftung.